

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії та історії держави та права**

РОБОЧА ПРОГРАМА

**навчальної дисципліни «Історія держави та права зарубіжних країн»
обов'язкових компонент освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (поліцейські)

Кам'янець-Подільський 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 №7

Розглянуто на засіданні кафедри теорії та історії держави та права (протокол від 12.08.2024 № 1).

Розробники:

1. Завідувач кафедри теорії та історії держави та права ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент Логвиненко І.А.
2. Професор кафедри теорії та історії держави та права ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Загуменна Ю.О.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного та європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Гавриленко О. А.
2. Завідувач кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Гудзь Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 3 Загальна кількість годин – 90 Кількість тем – 12	Галузь знань – 08 Право; Спеціальність – 081 Право (поліцейські); Освітня кваліфікація – бакалавр права Бакалавр	Навчальний курс - 1 Семестр - 2 Види контролю: екзамен
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання Лекції – 4 години Семінарські заняття – 36 годин Самостійна робота – 50 годин Індивідуальна робота: Навчальним планом не передбачено.	заочна форма навчання Навчальним планом не передбачено.	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія держави та права зарубіжних країн» є ознайомлення здобувачів вищої освіти на прикладі зарубіжних країн з історією виникнення і розвитку головних інститутів держави і права, формування розуміння закономірностей та напрямів їхнього розвитку. Здобувачі вищої освіти мають навчитися самостійно аналізувати як окремі нормативні акти, так і більш загальні державно-правові явища. Такі знання і навички сприятимуть кращому розумінню державно-правових реалій сучасності, сутності, негативних та позитивних сторін чинного права, а також допоможуть прогнозувати їхню подальшу еволюцію.

Завданнями вивчення дисципліни «Історія держави та права зарубіжних країн» є формування у здобувачів вищої освіти як майбутніх працівників поліції знань, вмінь та навичок, які відповідають професійно-кваліфікаційним характеристикам основних посад працівників Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України та завданням, які ставляться перед поліцією на конкретному етапі розвитку українського суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки: «Історія держави та права зарубіжних країн» тісно пов'язана з такими дисциплінами як «Державне право зарубіжних країн» та «Історія держави та права України», «Політологія», «Теорія держави і права», «Всесвітня історія», «Порівняльне правознавство» тощо.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

- основні етапи розвитку держави та права;
- особливості суспільного ладу провідних країн світу кожної історичної епохи;
- особливості державного ладу провідних країн світу кожної історичної епохи;
- найбільш визначні правові пам'ятки цих країн.

вміти:

- правильно оцінювати реформи державного апарату, розуміти їхні причини, наслідки, ефективність, тобто творчо засвоювати історичний досвід розбудови держави і права;
- самостійно пояснювати найважливіші державно-правові процеси в світі, відстоювати свою позицію публічно;
- аналізувати правові джерела, наукову та науково-популярну літературу та використовувати їх для пізнання закономірностей державно-правового розвитку;
- застосовувати набуті знання в повсякденній діяльності, для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільних явищ і подій.

Програмні компетентності:

081 Право (поліцейські)

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК-12	Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.
	СК-13	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.
Програмні результати навчання (РН)	РН-3	Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.
	РН-18	Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

3. Програма навчальної дисципліни

ТЕМА №1. Історія держави та права зарубіжних країн як наука та навчальна дисципліна. Держава та право країн Стародавнього Сходу.

Предмет історії держави та права зарубіжних країн. Місце навчальної дисципліни в системі юридичних дисциплін, співвідношення з іншими

правовими та історичними дисциплінами. Загальнонаукові та спеціальні методи пізнання та вивчення навчальної дисципліни. Джерела права історії держави та права зарубіжних країн. Періодизація навчального курсу.

Виникнення державності в країнах Стародавнього Сходу. Загальне і особливе в процесі становлення державності в Єгипті, Індії, Месопотамії, Китаї.

Основні риси суспільно-економічного розвитку. Давньосхідна община. Кастовий лад в країнах Стародавнього Сходу: авілум і мушкенум Стародавнього Вавилону, система варн Стародавньої Індії.

Державний лад. Форми правління в державах Стародавнього Сходу. Поняття східної деспотії, її основні риси і особливості: сакралізація влади правителя, особливості системи управління, збереження общинного самоврядування. Республіки Стародавньої Індії. Особливості державного розвитку Стародавнього Китаю. Імперії Цинь і Хань Військова організація в державах Східних деспотій. Судовий устрій.

Виникнення права в країнах Стародавнього Сходу. Джерела права. Характеристика найважливіших пам'яток давньосхідного права: Закони Хаммурапі, дхармашастри (Закони Ману). Зв'язок права з релігією. Вплив конфуціанства та легізму на державний розвиток Стародавнього Китаю. Злочини та покарання у державах Стародавнього Сходу.

ТЕМА № 2. Античні держави та право.

Періодизація історії античної цивілізації. Розуміння полісу як міста-держави. Історія афінського полісу. Державний лад стародавніх Афін: архонти, ареопаг, еклесія, буле. Населення давніх Афін: громадяни, раби, державні раби. Судовий устрій.

Військово-аристократичний характер політичної організації Спарти. Центральні органи влади й управління: архаети, герусія, народні збори. Ефорат. Пережитки родового устрою в державному механізмі Спарти. Криза політичної системи Спарти.

Право Афін. Законодавча діяльність Драконта, Солона, Клісфена і Перікла. Звичаєве право і закон. Сократ, Платон і Аристотель про збіг справедливого і законного. Власність за афінським правом. Злочини і покарання. Основні риси права Спарти. Закони Лікурга.

Історія Риму. Від *civitas* до *Rex Romana*. Рим у період республіки. Боротьба патриціїв та плебеїв. Реформи Сервія Туллія. Види народних зборів. Сенат. Магістратури. Місце диктатора в державному механізмі. Перехід у Римі від республіки до імперії. Гай Юлій Цезар. Октавіан Август. Державний лад Риму в період принципату і домініату. Військова організація. Судовий устрій. Служба поліції в Римі. Поділ держави на Західну Римську імперію і Східну. Падіння Західної Римської імперії.

Основні риси римського права. Джерела римського права. Закони XII таблиць. Едикти магістратів. Конституції імператорів. Праці римських юристів. Кодифікація римського права. *Corpus juris civilis*. Право квіритське (цивільне), преторське і «право народів». Публічне право і право приватне. Право приватної власності. Злочини і покарання. Судовий процес. Історичне значення римського

права та його рецепція.

ТЕМА № 3. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії.

Загальна характеристика виникнення і розвитку феодальної держави і права. Роль релігії у феодальному суспільстві. Феодальна держава в країнах Європи та Азії. Основні етапи історії держави і права Середніх віків.

Феодальна держава і право в країнах Європи.

Розклад первісного ладу і формування феодальних відносин у племен Європи. Створення держави у франків та англо-саксів. Ранньофеодальна монархія. Династії Меровінгів та Каролінгів. Верденський договір 843 р. і виникнення феодальної держави у Франції та Німеччині. Формування і розвиток феодальних суспільно - економічних відносин. Сутність сюзеренітету-васалітету. Феодальна ієрархія. Феодальна роздробленість в Європі, причини, передумови. Еволюція державного ладу.

Східна Римська імперія (Візантія). Епоха Юстиніана. Характерні ознаки розвитку держави при Комнінах та Палеологах. Організація державної влади та соціальний устрій. Причини кризи імперії.

Станово-представницька монархія. Зміни в суспільному ладі країн Європи у XIII-XV ст. Формування основних станів: духовенства, дворянства і городян. Державний лад. Християнська доктрина «двох мечів». Вчення Хоми Аквінського про політичні форми правління. Посилення центральної влади. Подолання феодальної роздробленості. Станово-представницькі установи в Англії, Франції, Німеччині.

Велика Хартія вільностей 1215 р. в Англії. Зміни в центральному і місцевому управлінні. Зародження англійського парламентаризму. Особливості розвитку феодальної Німеччини. Золота Булла 1356 р.

Абсолютна монархія. Причини та передумови виникнення абсолютизму. Розклад старих феодальних станів і зародження буржуазії. Класичний абсолютизм у Франції. Незавершений характер абсолютизму в Англії. Королівська влада. Таємна рада і Зоряна палата. Збереження парламенту і місцевого самоврядування. Князівський абсолютизм у Німеччині. Піднесення курфюрстів. Збереження роздробленості Німеччини.

Феодальне право. Ранньофеодальні збірники законів – «варварські правди» (Салічна, Бургундська). «Саксонське зерцало». Магдебурзьке право. «Загальне право» феодальної Англії та його особливості. Розвиток королівського законодавства. Статути і ордонанси. Канонічне право. Джерела візантійського права: кодифікація Юстиніана, Еклога.

Основні риси права феодальної земельної власності: аллод, феодал, бенефіцій. Злочини і покарання. «Криваве законодавство» в Англії. Судовий процес.

Особливості розвитку феодальної держави і права в країнах Азії.

Виникнення феодального суспільства і держави в Індії, Китаї та Японії. Особливості розвитку суспільного ладу. Основні риси державного ладу феодального Китаю. Династії Тан, Мін, Цин. Делійський султанат і імперія Великого Могола в Індії. Влада і сьогунат феодальної Японії. Військова

організація. Основні риси права.

Арабський халіфат. Виникнення халіфату. Суспільна структура. Організація державної влади при Омейядах і Аббасидах. Іслам: сунізм і шиїзм про державу і право. Основні риси мусульманського права.

ТЕМА №4. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу.

Причини і передумови буржуазних революцій. Буржуазна революція XVII ст. в Англії. Концепція Т. Гоббса про абсолютність державної влади. Довгий парламент. Політичні течії в революції: пресвітеріани, індепенденти (Д. Мільтон, О. Сідней) і левелери (Д. Лільборн). Конституційна монархія (1640-1649 рр.) Індепендентська республіка (1649-1653 рр.), Протекторат Кромвеля (1653-1658 рр.). «Знаряддя управління» (1653 р.). Система органів влади й управління протекторату. Військова диктатура Кромвеля. Реставрація Стюартів. Державний лад та законодавство епохи реставрації: Habeas Corpus act 1678 р. «Славна революція» та її вплив на інститути держави у Англії. Біль про права 1689 р. Акт про влаштування 1701 р.

Революція 1775 – 1787 рр. у Північній Америці. Початок війни англійських колоній за незалежність та її сутність. Державно-правові погляди Т. Джефферсона. Декларація незалежності 1776 р. Статті Конфедерації і вічного союзу 1781 р. Завершальний етап революції (1783-1787 рр.). Розробка і прийняття Конституції США 1787 р. Білль про права 1791 р.

Розширення території США наприкінці XVIII - першій половині XIX ст. Державний лад. Протистояння між «Північню» та «Півднем». «Місурійський компроміс» 1820 р. Оформлення двопартійної політичної системи. Громадянська війна 1861-1865 рр. Найважливіші законодавчі акти уряду А. Лінкольна: Гомстед-акт 1862 р. і Прокламація про звільнення рабів 1863 р. Суспільно-економічні і політичні наслідки Громадянської війни. Зростання централізації. «Реконструкція Півдня». XIII-XV поправки до Конституції США. Судова організація. Поліція.

Велика французька революція 1789 – 1799 рр. Державно-правові ідеї Вольтера та Ж.-Ж. Руссо. Ш. Монтеск'є про розподіл влади. Політичні партії в революції: конституціоналісти, жирондисти, якобінці. Установчі збори. Період керівництва конституціоналістів (1789-1792 рр.). Декларація прав людини і громадянина 1789 р. і Конституція 1791 р. Жирондистська республіка (1792-1793 рр.). Період якобінського правління (1793-1794 рр.). Якобінська диктатура. Декларація прав і громадянина та Конституція 1793 р. Встановлення якобінської диктатури. Переворот 9 термідора. «Змова рівних» Г. Бабефа. Конституція 1795 р. Уряд директорії. Переворот 18 брюмера. Консулат і Перша імперія.

ТЕМА № 5. Державно-правовий розвиток провідних країн Європи у XIX ст.

Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 року. Революція 1830 р. Хартія 1830 р. Організація каральних органів. Революція 1848 р. Друга республіка. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Луї Бонапарта. Конституція 1852 р. Бонапартизм. Друга імперія у Франції. Армія і поліція в системі бонапартизму. Події 18 березня 1871 р. в Парижі. Паризька комуна. Виникнення Третьої республіки у

Франції. Конституційні закони 1875 р. Особливості французького парламентаризму.

Буржуазна революція 1848-1849 у Німеччині. Причини і передумови революції. Революційні виступи в окремих німецьких державах. Франкфуртська конституція 1849 р.

Соціально-політичні наслідки поразки буржуазної революції 1848-1849 рр. у Німеччині. Об'єднання Німеччини Пруською монархією. Створення Германської імперії. Імперська конституція 1871 р. Зміни в політичному режимі Германської імперії наприкінці XIX ст. «Виняткові» закони проти соціалістів 1878 р. «Культуркампф».

Боротьба за об'єднання Італії. Плебісцити Італійського королівства. Карбонарії. Дж. Гарібальді. Дж. Мадзіні. К. Кавур. Компроміс з папством. Завершення об'єднання.

ТЕМА №6. Особливості державно-правового розвитку країн Азії та Латинської Америки у XIX – на початку XX ст.

Особливості еволюції держави і суспільно-політичного ладу в Японії. Реставрація Мейдзі (1868 р.) – початок антифеодальних перетворень. Буржуазні реформи 1870-80-х рр. Боротьба за демократизацію політичного ладу. Конституція 1889 р. Імператор, парламент, Таємна Рада. Поєднання військово-феодальних та імперіалістичних рис Японської держави. Створення буржуазної судової системи.

Велика селянська війна 1850 – 1864 рр. у Китаї. Рух за введення Конституційного правління наприкінці XIX ст. «100 днів» реформ. Революція 1911-1913 рр.

Національно-визвольні революції в Латинській Америці. Визвольна війна 1816-1826 рр. в Латинській Америці та утворення незалежних держав. Перші конституції латиноамериканських країн (Аргентина, Мексика, Бразилія, Венесуела). Розвиток латиноамериканських держав у XIX ст. Утворення політичних партій. Каудилізм і військові перевороти. Конституційна стабільність.

Становлення буржуазного права. Буржуазні революції XVII-XIX ст. і формування буржуазних правових систем. Наступність у праві. Основні правові сім'ї: англосаксонська, континентальна. Закріплення принципів буржуазного цивільного права у Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Цивільний кодекс Наполеона 1804 р. Кримінальний кодекс Наполеона 1810 р. Еволюція буржуазного права наприкінці XIX ст.

ТЕМА №7. Тоталітарні та авторитарні режими у країнах Західної Європи.

Особливості розвитку тоталітарних і авторитарних держав та їхнього права у XX ст.

Виникнення фашистського руху в Італії. Похід фашистів на Рим у 1922 році. Фашистська концепція «надкласової» влади. Механізм фашистської диктатури. Створення системи корпорацій. Дуче і Велика фашистська рада. Одержавлення фашистської партії. Виняткові закони 1926-1927 рр. про захист

держави. Ідея створення корпоративної держави та її реалізація. Хартія праці 1927 р. Каральні органи фашистської диктатури. Політична поліція.

Програмні документи націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. Реакційна сутність нацистської політико-правової теорії. Прихід нацистів до влади у січні 1933 року. Ліквідація республіканських державно-правових установ. Механізм нацистської диктатури. Репресивні органи нацистської диктатури.

Громадянська війна у Іспанії та встановлення диктатури Ф. Франко. Особливості та трансформація франкістського режиму (1939 – 1975 рр.)

ТЕМА №8. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу.

Еволюція демократичних держав та їхнього права у XX ст. Основні напрями політико-правової ідеології XX ст. Еволюція вчень про демократію. Теорія керованої й урізаної демократії. Ідея держави всесвітнього благоденства, політичного плюралізму і плюралістичної державності.

Британська конституційна монархія. Соціально-економічний розвиток Великої Британії в XX ст. Двопартійна політична система. Зміни в галузі державної влади. Корона. Закон про парламент 1949 р. Виборчі закони. Лейбористські кабінети. Консервативні кабінети. Британська колоніальна імперія після першої світової війни. Вестмінстерський статут 1931 р. Співдружність націй. Падіння ролі парламенту та посилення кабінету міністрів у Великій Британії у II пол. XX ст. Особливості державно-правового розвитку Великої Британії у перші десятиліття XXI ст.

Президентська республіка в США. Принципи федералізму і розподіл влади в державному управлінні. Двопартійна система США. Державне регулювання ринкових відносин. «Новий курс» президента Рузвельта. Структура федерального апарату. Зміни у виборчому праві. XX, XXIV та XXVI поправки до Конституції США. Закон про виборчі права 1965 р. Теорія конвергенції. Бюрократизація державного апарату. Рада Національної безпеки, Пентагон і ЦРУ. Еволюція політичного режиму в США на поч. XXI ст.

Франція. Третя республіка після Першої світової війни. Багатопартійна система і виборчі блоки. Франція у Другій світовій війні. Уряд Віші. Рух опору й утворення Тимчасового уряду. Боротьба за нову Конституцію після звільнення Франції. Конституція 1946 р. Четверта республіка. Державний лад. Перегляд Конституції 1946 р. Конституція 1958 р., її особливості. Державний лад П'ятої республіки. Президент та його роль в політичній системі Франції. Криза «червоного травня» 1968 р. Завершення ери голлізму. Розвиток політичної системи Франції на межі XX – XXI ст.

Революція 1918 р. в Німеччині. Веймарська республіка. Конституція 1919 р. Система органів влади й управління в період Веймарської республіки.

Поразка нацистської Німеччини у Другій світовій війні. Потсдамські угоди про Німеччину. Окупаційний режим союзників. Політика розколу Німеччини: Бізонія та Тризонія. Утворення ФРН. Основні риси Боннської конституції 1949 р. Утворення єдиної Німецької держави у жовтні 1990 р. Державний устрій Німеччини на сучасному етапі.

Організація поліцейського апарату. Федеральна структура поліцейських органів США. Функції ФБР. Британська поліція та її підрозділи. Закон про поліцію 1964 р. Кримінальна поліція Франції. Поліцейські органи у ФРН.

Основні зміни в праві демократичних держав. Розвиток ідеї правової держави. Правова спадкоємність. Видозмінювання деяких класичних правових принципів. Активізація кодифікаційної діяльності у Франції та США. Практика консолідованих законів у Великій Британії.

Соціальне законодавство. Робочий час. Трудовий договір. Право на страйк. Соціальне страхування. Становище професійних спілок. Закон Вагнера 1935 р. і закон Тафта-Хартлі 1947 р. в США. Закон «Про відносини у промисловості» 1971 р. Гендерна рівність і розширення прав та можливостей жінок. Зміни в кримінальному праві. Поняття небезпечного чи передделіктного стану. Кримінальне законодавство про політичні злочини.

Євроінтеграції та її нормативно-правове забезпечення. Римські угоди 1957 р. Єдиний європейський акт 1986 р. Маастріхтський договір 1992 р. Утворення ЄС. Шенгенська угода. Європейський суд з прав людини. Провал ідеї створення єдиної європейської конституції. BREXIT та його політико-правові наслідки.

Зміни у системі міжнародної безпеки на тлі агресії РФ проти України. Міжнародні санкції як елемент стримування агресора. Питання розширення ЄС та НАТО у контексті російсько-української війни.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на
--------------------------------	--------------------------------

	вивчення навчальної дисципліни						
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 2							
Тема № 1. Історія держави та права зарубіжних країн як наука танавчальна дисципліна. Держава та право країн Стародавнього Сходу.	12	2	4			6	Екзамен
Тема № 2. Античні держави та право.	10		4			6	
Тема № 3. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії.	12		6			6	
Тема № 4. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу.	14		6			8	
Тема №5. Державно-правовий розвиток провідних країн Європи у XIX ст.	12		4			8	
Тема № 6. Особливості державно-правового розвитку країн Азії та Латинської Америки у XIX – на початку XX ст.	6		2			4	
Тема № 7. Тоталітарні та авторитарні режими у країнах Західної Європи.	6		2			4	
Тема № 8. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу.	18	2	8			8	
Всього:	90	4	36			50	

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Навчальним планом не передбачено.

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
Тема № 1. Історія держави та права зарубіжних країн як наука танавчальна дисципліна. Держава та право країн Стародавнього Сходу.		Основна: 1-3, 7, 29, 33-36. Додаткова: 3, 7, 8, 10, 12-17, 19, 20, 22, 23.
	1. Кримінальне право за законами Хаммурапі та Ману. 2. Процес за законами Ману і Хаммурапі. 3. Шлюбно-сімейне право за законами Хаммурапі та Ману. 4. Спадкове право за законами Ману і Хаммурапі. 5. Регулювання майнових відносин за законами Ману і Хаммурапі.	
Тема №2. Античні держави та право.		Основна: 1-3, 7, 11,

		1. Закони Лікурга та їх вплив на розвиток Стародавньої Спарти. 2. Римська імперія. Християнство: зародження, становлення, вплив на державно-правові процеси. 3. Право власності та зобов'язальне право Риму.	13-15, 17, 26-29, 33-36. Додаткова: 2-4, 8, 9, 12-18, 20, 22, 23.
		Тема №3. Середньовічні держава і право країн Європи та Азії.	Основна: 1-3, 7, 21, 29, 33-36.
		1. Формування основних станів феодального суспільства у Франції. 2. Арабський халіфат. Характеристика ісламської держави.	Додаткова: 3, 8, 9, 14, 19, 20, 22, 26.
		Тема №4. Історія держави і права зарубіжних країн Нового часу.	Основна: 1-3, 6-10, 13, 21-24, 29, 33-36.
		1. Концепція Т. Гоббса про абсолютність державної влади. 2. Політичні течії в англійській революції: пресвітеріани, індепенденти (Д. Мільтон, О. Сідней) і левелери (Д. Лільборн). 3. Оформлення двопартійної політичної системи у США.	Додаткова: 3, 4, 8, 9, 14, 17, 20, 22, 24, 29.
		Тема №5. Державно-правовий розвиток провідних країн Європи у XIX ст.	Основна: 1-3, 7, 14-15, 33-36.
		1. Державно-політична діяльність Ш. де Голля. 2. Становлення та розвиток V республіки у Франції. 3. Особливості Конституції 1958 р. у Франції. 4. Міжнародно-правові аспекти об'єднання Німеччини 5. Поліцейська система Великої Британії.	Додаткова: 3, 9, 14, 20, 22, 28.
		Тема №6. Особливості державно-правового розвитку країн Азії та Латинської Америки у XIX – на початку XX ст.	Основна: 1-5, 7, 12, 16, 18-20, 23, 25, 29-31, 33-36.
		1. Посилення військово-феодальних та імперіалістичних рис Японської держави 2. Рух за введення Конституційного правління у Китаї наприкінці XIX ст. 3. Розвиток латиноамериканських держав у XIX ст.	Додаткова: 1, 3, 5, 6, 9, 10, 14, 17, 20, 21, 25, 27.
		Тема №7. Тоталітарні та авторитарні режими у країнах Західної Європи.	Основна: 1-3, 6-10, 13, 21-24, 29, 33-36.
		1. Фашистська концепція «надкласової» влади. 2. Програмні документи націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини.	Додаткова: 3, 4, 8, 9, 14, 17, 20, 22, 24, 29.
		Тема №8. Держава і право зарубіжних країн Новітнього часу.	Основна: 1-3, 7-9, 17, 29, 32-36.
		1. Основні напрями політико-правової ідеології XX ст. 2. Еволюція вчень про демократію. Теорія керованої й урізаної демократії. 3. Ідея держави всесвітнього благоденства, політичного плюралізму і плюралістичної державності 4. Соціально-економічний розвиток Великої Британії в XX ст. 5. Британська колоніальна імперія після Першої світової війни. 6. Зміни у виборчому праві США. XX, XXIV та XXVI поправки до Конституції США. 7. Франція у Другій світовій війні. Уряд Віші. Рух опору й утворення Тимчасового уряду. 8. Гендерна рівність і розширення прав жіноцтва. 9. Питання розширення ЄС та НАТО у контексті російсько-української війни.	Додаткова: 3, 8, 9, 11, 16, 17, 20, 22, 32.

Метою лекційного курсу «Основи правових знань: теорія держави та права» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними поняттями, якими оперує

юридична наука, розкриття змісту понятійно-категоріального апарату теорії держави і права з метою підготовки професіоналів, які мають високий рівень правосвідомості та правової культури, які в наступній діяльності зможуть володіти необхідними знаннями і практичними навичками для вирішення конкретних питань, пов'язаних з юриспруденцією; здібних самостійно і грамотно орієнтуватись у сучасних трудових відносинах, приймати виважені та обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції.

На семінарських заняттях з дисципліни використовуються методи навчання: коротке пояснення, аналізу, тренування здобувачів вищої освіти для придбання ними навичок у правильному формулюванні складних юридичних понять і категорій.

Самостійна робота за кожною темою передбачає вивчення лекційного матеріалу, навчальну літературу згідно з переліком, що додається до навчальної програми дисципліни; складання та опанування словника основних понять та категорій за кожною темою; складання опорного конспекту питань для обговорення на семінарському занятті з розробкою відповідних схем; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, що передбачає опрацювання систематичного каталогу бібліотеки та репозитарію ХНУВС; роботу з джерелами та науковою літературою; роботу над підготовкою змісту рефератів до кожної теми.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль (екзамен)

1. Історія держави та права зарубіжних країн як наука та навчальна дисципліна.
2. Виникнення та основні етапи розвитку Давньоєгипетської держави.
3. Вавілонська держава. Закони Хаммурапі.
4. Формування державності у Стародавній Індії. Закони Ману.
5. Особливості становлення та розвитку Давньокитайської держави.
6. Філософське підґрунтя китайської правової системи: ідеї легізму та конфуціанства.
7. Основні етапи становлення давньогрецької цивілізації. Афіни та Спарта.
8. Реформи Солона, Клісфена та Перікла в Афінах.
9. Право у Стародавній Греції.
10. Римська держава: основні етапи розвитку.
11. Римська республіка: особливості державно-правового ладу.
12. Римська імперія. Характеристика форм правління: принципат та домініат.
13. Закони XII таблиць: загальна характеристика.
14. Система та джерела римського права.
15. Ранньофеодальна держава франків: характеристика основних етапів розвитку.

16. Право франків. Салічна правда.
17. Візантійська імперія: особливості державно-правового розвитку.
18. Арабський халіфат: суспільний та державний лад.
19. Коран. Характерні риси мусульманського права.
20. Англосаксонська ранньофеодальна монархія (IX – XI ст.).
21. Норманське завоювання Англії та побудова централізованої монархії.
22. Велика хартія вольностей. Зародження англійського парламентаризму.
23. Становлення англійського абсолютизму (XVI – сер. XVII ст.).
24. Причини та передумови революції у англійському суспільстві.
25. Громадянські війни та становлення Індепендентської республіки у Англії.
26. Протекторат Кромвеля. Основні підсумки та наслідки революції у Англії.
27. Законодавство епохи Англійської революції.
28. Затвердження конституційної монархії у Англії. Біль про права 1689р.
29. Криза французького абсолютизму. Причини французької революції.
30. Французька революція: характеристика основних етапів.
31. Декларація прав людини та громадянина 1789 р. і Конституція 1791 р. у Франції: історико-правове значення.
32. Становлення конституційного ладу у Франції доби революції 1789 – 1799 рр.
33. Зміни у правовій системі Франції на межі XVIII – XIX ст. Кодекси Наполеона.
34. Північноамериканські колонії до здобуття незалежності.
35. Американська революція 1775 – 1783 рр. Декларація незалежності.
36. Конституційний процес у США. Конституція 1787 р.
37. США у XIX ст.: розширення територій та Громадянська війна 1861 – 1865 рр. та її державно-правові наслідки.
38. Французька держава у XIX ст.: особливості та етапи розвитку.
39. «Весна народів» та її вплив на державно-правовий розвиток країн Європи.
40. Формування централізованої італійської держави.
41. Об'єднання Німеччини. Германська імперія.
42. Революція Мейдзі у Японії та її державно-правові наслідки.
43. Криза імперії Цин у Китаї. Синхайська революція.
44. Державно-правовий розвиток Османської імперії у XIX – на початку XX ст.
45. Становлення незалежних держав у Латинській Америці.
46. Прихід до влади фашистів у Італії. Особливості італійської фашистської держави.
47. Конституція Німеччини 1919 року та утворення Веймарської республіки.
48. Криза Веймарської республіки у Німеччині. Прихід до влади нацистів.
49. Механізм нацистської диктатури.
50. Громадянська війна у Іспанії та встановлення авторитарного режиму Ф.

Франко.

51. Велика депресія та «новий курс» Ф. Рузвельта: загальна характеристика.

52. Боротьба за громадянські права у США у 1950-х – 1960-х рр.

53. Загальні тенденції розвитку американської держави у перші десятиліття ХХІ ст.

54. Особливості державного ладу Франції після закінчення Другої світової війни. Криза ІV Республіки.

55. V республіка у Франції. Конституція та особливості державно-правового розвитку.

56. Федеративна республіка Німеччини. Боннська конституція 1949 року.

57. Об'єднання Німеччини. Державно-правовий розвиток країни на сучасному етапі.

58. Велика Британія як приклад дії сучасного механізму парламентської монархії.

59. Система міжнародно-правових санкцій як важливий елемент стримування держави-агресора (на прикладі російсько-української війни)

60. Європейська інтеграція та її правові підстави.

61. Питання розширення ЄС та НАТО у контексті російсько-української війни.

62. Російсько-українська війна та зміни у системі міжнародної безпеки.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи включають у себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання є залік; тести; есе; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські); самостійна робота (виконання домашніх

завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, підготовка наукових робіт, публікацій, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\frac{\text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)}}{\left(\frac{\text{Результат навчальних занять за семестр}}{\text{Результат самостійної роботи за семестр}} \right) \cdot 10} *$$

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку) обов'язкова.** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить **50**.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру, та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

$$\frac{\text{Підсумкові бали навчальної дисципліни}}{\left(\frac{\text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)}}{\text{Кількість балів за підсумковим контролем}} \right)}$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівники.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з

семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

<i>Підсумкові бали навчальної дисципліни</i>	<i>Підсумкові бали за поточний семестр</i>	<i>Підсумкові бали за попередній семестр</i>	2
--	--	--	---

У цьому розділі також повинні бути розроблені чіткі критерії оцінювання здобувачів вищої освіти під час поточного контролю (*робота на семінарських заняттях, самостійна робота, виконання індивідуальних творчих завдань*) та підсумкового контролю. Кафедра визначає вимоги до здобувачів стосовно засвоєння змісту навчальної дисципліни, а саме: кількість оцінок, яку він повинен отримати під час аудиторної роботи, самостійної роботи. Наприклад:

Робота під час навчальних занять	Самостійна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати конспект за темою самостійної роботи, виконати домашнє завдання, вести конспекти першоджерел та робочих зошитів, підготувати наукові роботи, публікації, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка	
		Оцінка	Пояснення
97-100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою
94-96			
90-93			
85-89	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» теоретичний зміст курсу засвоєний цілком, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання більшості з них оцінена числом балів, близьким до максимальною, робота з двома-трьома незначними помилками
80-84			
75-79		C	«Добре» - теоретичний зміст курсу засвоєний ЦІЛКОМ, практичні навички роботи з освоєним

			матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані якість виконання жодного з них не оцінена мінімальним числом балів, деякі вати завдань виконані з помилками, робота з декількома незначними помилками, або з однією-двома значними помилками
70-74	Задовільно («зараховано»)	D	« Задовільно » - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не носять істотний характер, потрібні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчати навчальних завдань виконана, деякі з виконаних завдань містять помилки, робота з трьома значними помилками
65-69			
60-64		E	« Достатньо » - теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи несформовані, частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якість виконання деяких з них: оцінена числом балів, близьким до мінімального, роботам що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки
40-59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	« Умовно незадовільно » – теоретичний зміст курсу освоєний частково, необхідні практичні навички роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано, або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
21-40			
1-20		F	« Безумовно незадовільно » – теоретичний зміст курсу не освоєно, необхідні практичні навички роботи не сформовані, всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

4. Загальна декларація прав людини: Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Агресія проти України : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 від 02.03.2022 / Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N22/272/29/PDF/N2227229.pdf?OpenElement>.

7. Ванкуверська декларація : Декларація Парламентської асамблеї Організації з безпеки і співробітництва в Європі від 04.07.2023 / Парламентська асамблея ОБСЄ. URL: <https://www.oscepa.org/en/meetings/annual-sessions/previous-annual-session> .

8. Визначення агресії : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/3314 (XXIX) від 14.12.1974 / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml .

9. Відповідь НАТО на вторгнення Росії в Україну : заява Генерального секретаря НАТО від 08.07.2022 / Організація Північноатлантичного договору. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_192648.htm.

10. Війна Росії проти України : економічні наслідки та реакція : Резолюція 478 Парламентської асамблеї Організації Північноатлантичного договору від 21.11.2022 / Парламентська асамблея НАТО. URL: <https://www.nato-pa.int/document/resolution-478-russias-war-ukraine-economic-consequences-and-responses> .

11. Гуманітарні наслідки агресії проти України : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/2 від 24.03.2022 / Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/301/70/PDF/N2230170.pdf?OpenElement> .

12. Забезпечення справедливого миру в Україні та тривалої безпеки в Європі: Резолюція 2516 (2023) Парламентської асамблеї Ради Європи від 12.10.2023 / Комітет міністрів Ради Європи. URL: <https://pace.coe.int/en/files/33142/html>](<https://pace.coe.int/en/files/33142/html>) .

13. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінський заключний акт) від 01.08.1975 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_055 .

14. Мінський протокол стосовно спільних кроків, направлених на імплементацію Мирного плану Петра Порошенка та ініціатив Президента Росії Володимира Путіна : складений Тристоронньою контактною групою від 05.09.2014 / Організація з безпеки і співробітництва в Європі. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/123258.pdf> .

15. Постмадриський Саміт НАТО : відповідь у нову стратегічну епоху : Резолюція 479 Парламентської асамблеї Організації Північноатлантичного

договору від 21.11.2022 / Парламентська асамблея НАТО. URL: <https://www.nato-pa.int/document/resolution-479-nato-post-madrid> .

16. Правові та правозахисні аспекти агресії Російської Федерації проти України : Резолюція 2482 (2023) Парламентської асамблеї Ради Європи від 26.01.2023 / Комітет міністрів Ради Європи. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31620/html> .

17. Принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй, що лежать в основі досягнення всеосяжного, справедливого та міцного миру в Україні : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/6 від 23.02.2023 / Організація Об'єднаних Націй. URL: [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2FES-11%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False\]\(https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2FES-11%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2FES-11%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2FES-11%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False) .

18. Про створення міжнародного трибуналу для притягнення до відповідальності всіх винних у злочині агресії проти України : Резолюція 2022/3017 (RSP) Європейського парламенту від 19.01.2023 / Європейський парламент. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2023-0063_EN.html .

19. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> .

20. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 .

21. Територіальна цілісність України : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/68/262 від 27.03.2014 / Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/455/19/PDF/N1345519.pdf?OpenElement>.

22. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

23. Бостан Л., Бостан С. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 730 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf.

24. Грубінко, А. В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право : навч. посіб. / А. В. Грубінко. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. 384 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/37697/1/%d0%90.%20Grubinko%20red.%202019.pdf>

25. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія-практикум: навч. посіб. / [авт. кол.:Бурдін М. Ю., Гавриленко О. А., Головка Б. Г. , Загуменна Ю.О.та ін.], за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2023. 904 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/21553>

26. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головка, І. А. Логвиненко та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М.

Бандурки ; вступ. слово О. М. Бандурки. 2-ге вид., допов. та змін. Харків : ХНУВС, 2021. 596 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Bandurka .pdf

27. Історія держави та права : навчальний посібник / Д.Є. Забзалюк, В.С. Макарчук, В.Я. Марковський, В.Д. Яремчук, Н.Я. Рудий ; заг. ред. Д.Є. Забзалюка та В.Я. Марковського ; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів : СПОЛОМ, 2021. 438 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4006>.

28. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн : дефініції, схеми, таблиці : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 244 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2532>.

Додаткова:

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: Вид-во УКЦ, 2012. С. 21–78. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Adadurov_Vadym/Istoriia_Frantsii_Korolivska_derzhava_ta_stvorennia_natsii_vid_pochatviv_do_kintsia_XVIII_stolittia/.

2. Аракелян М., Василенко М. Право Європейського Союзу. Одеса: Фенікс, 2022. 390 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1345967/>.

3. Атаманова Н. Особливості правового становлення «Нового курсу» президента США Ф. Рузвельта. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*. 2018. № 1. С. 3–6. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2018/3.pdf.

4. Баймуратов М., Хоббі Ю. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами: монографія. Суми: Університет. кн., 2013. 300 с. URL: <https://jurkniga.ua/wa-data/public/shop/products/44/00/10044/attac.pdf>.

5. Бедрій М. Правові звичаї Стародавнього Китаю: деякі аспекти регулювання суспільних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 15-18. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/5056>.

6. Беседіна Н. Країни арабського сходу: особливості становлення та розвитку політичних систем. *Історична пам'ять*. 2019. № 1. С. 104-113. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/437>.

7. Броснат М. Держава Гітлера: створення і розвиток внутрішньої структури Третього рейху. К.: Наука, 2019. 384 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0012859>.

8. Бруслик О. Конституційно-правова трансформація британської монархії в новітню епоху Єлизавети II. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 133-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_3_35.

9. Бруслик О. Конституційно-правовий статус парламенту Великобританії: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12593>.

10. Велика Є. С. Види покарань у праві держав Стародавнього Сходу. *Право і Безпека* — *Pravo Bezpeka*. 2010. № 5 (37). С. 57-61. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/256>
11. Варварцев М. Революції в Європі 1848–1849 років. *Енциклопедія історії України: у 10 т. К.: Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 148.*
12. Гончар Б. Право і сила. Парламентаризм Отто фон Бісмарка. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2007. Вип. 89-90. С. 7-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ist_2007_89-90_4.
13. Голованов С. Кризові процеси в Афіньському полісі наприкінці V ст. до н.е. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2010. №4. С. 92-97. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_2009_4.pdf.
14. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 392 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23271/1/Posibnuk%20Grubinko.pdf>.
15. Гринько С., Голуб С. Римське право та його історичне значення. *Університетські наукові записки*. 2016. № 3. С. 342-350. URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1587.pdf>.
16. Данканич О. «Культуркампф» в Німеччині за «ліберальної ери» канцлерства Отто фон Бісмарка. *Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин: статті та матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора Г. Бондаревського (1920–2003 рр.)*. К.: ТОВ «Віртуальна реальність», 2011. С. 119–124. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ZNppCgYGVVRQJ:nbuv.gov.ua/j-pdf/eine_2018_54_19.pdf.
17. Дем'яненко Б. Три моделі тоталітаризму: Порівняльний аналіз фашизму, більшовизму та націонал-соціалізму. К.: Нелень, 2010. 254 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Demianenko_Borys/Try_modeli_totalitaryzmu_Porivnialny_analiz_fashyzmu_bilshovyzmu_ta_natsional-sotsializmu/.
18. Дахно І. Право Європейського Союзу: навчальний посібник. Київ: Центр учб. літ., 2018. 415 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/626802/>.
19. Декларація незалежності США (4 липня 1776 р.). URL: <https://lawbook.online/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/dokument-deklaratsiya-nezalejnosti-ssha-lipnya-63722.html>
20. Дмитрашко С. Праворадикальні тоталітарні рухи I-ї половини XX століття: італійський фашизм і німецький націонал-соціалізм. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2014. № 10. С. 188–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_10_19.
21. Дахно І. Право Європейського Союзу: навчальний посібник. Київ: Центр учб. літ., 2018. С. 208–360. URL: <https://www.twirpx.com/file/626802/>.
22. Еволюція ідей декларації прав людини і громадянина від 1789 р. до початку XXI ст. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2014. № 2. С. 117–125. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/8353>.

23. Evans R. The Third Reich in Power. New York: Penguin Books, 2015. 941 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_Third_Reich_in_Power_1933_1939.
24. Griffin R. The Nature of Fascism. London: Psychology Press, 2013. 249 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315003627/nature-fascism-roger-griffin>.
25. Hazell R., Morris B. The Changing role of the monarchy, and future challenges. London: The Constitutional Unit, 2016. 170 p. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10040140/>.
26. Howard Abadinsky Law and Justice : An Introduction to the American Legal System. Publisher: Prentice Hall, 2017. 480 p.
27. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. – початок ХХІ ст.): навч. посіб. / Б. Тищик та ін. Львів: Світ, 2016. 718 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/course/istoriya-derzhavy-i-prava-zarubizhnyh-krajin>.
28. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до європейського Союзу: монографія / за заг. ред. І. Яковюка. Київ: Ред. журн. «Право України», 2012. 208 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1210>.
29. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до європейського Союзу: монографія / за заг. ред. І. Яковюка. Київ: Ред. журн. «Право України», 2012. С. 57–98. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1210>.
30. Історія Сполучених Штатів: Нарис / За ред. Г. Синкотти. Вашингтон: Інформаційне агентство Сполучених Штатів, 2010. С. 59–102. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009627>.
31. Itzkowitz N. Ottoman Empire and Islamic Tradition. University of Chicago Press, 2011. 605 p. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago>
32. Jansen, Marius B. The Making of Modern Japan. Cambridge: Harvard University Press, 2010. 421 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctvjf9vr7>.
33. Качур В. Велика хартія вольностей 1215 р. та її вплив на формування фундаментальних цінностей європейської правової культури та державного будівництва у зарубіжних країнах. Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах (до 100-річчя утворення Української Народної Республіки). Харків: Право, 2017. С. 325–329. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u213/velika_hartiya_2015.pdf.
34. Кириченко В. Велика хартія вольностей - міф чи право: погляд з континенту. *Права людини та основоположні свободи: історія та перспективи розвитку (до 800-річчя Великої хартії вольностей)*: матеріали XXXIII Міжнар. іст.-прав. конф., 17-20 вересня 2015 р., с. Коблеве. Київ; Херсон: Грін Д. С., 2015. С. 15-21. URL: <http://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-1-number-8257-2015/magna-carta-1215-idea-suitable-present>.
35. Кольбенко А. Передумови прийняття, зміст та значення першої конституції Франції 1791 р. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 146-150. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Vlnu_yu_2015_61_20.

36. Кольбенко А. Передумови прийняття та зміст Вестмінстерського статуту 1931 р. Утворення Британської співдружності націй. *Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична.* 2014. Вип. 59. С. 87-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2014_59_14.

37. Кондратенко Д. Організація влади як чинник модернізації країни: (приклад Японії). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса.* 2010. Вип. 6. С. 345–353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2010_6_40.

38. Кравчук М. Правова система США. К.: Норма-Друк, 2014. 136 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/handle/316497/575>

39. Крестовська Н., Цвіркун О. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум. Харків: Одиссей, 2017. 488 с. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/idpz_03.pdf.

40. Лебедева І. Англія напередодні і під час буржуазної революції (1603–1660 рр.). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія.* 2018. Вип. 23. С. 193-218. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Lebedieva_Iryna/Anhliia_naperedodni_i_pid_chas_burzhuaznoi_revoliutsii_16031660_rr/.

41. Левчук М. Обмеження прав громадян у Стародавніх Афінах. Право і громадянське суспільство. 2017. № 3-4. С. 36–43. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/287-obmezhennya-prav-hromadyan-v-starodavnikh-afinakh-levchuk-m-v>.

42. Левчук М. Еволюція президентської влади в США. *Наше право.* 2015. № 5. С.40-44. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16789/1/%D.pdf>.

43. Логвиненко Є. Смертна кара у Давньому Римі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2016. № 3. С. 38-43. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1268>.

44. Логвиненко Є. Смертна кара у Стародавньому Єгипті. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 6. С. 225-229. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5542>.

45. Логвиненко Є. Становлення та розвиток системи покарань у Давньоримській державі. *Право і безпека.* 2015. № 3. С. 31-35. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/358>

46. Логвиненко Є.С., Логвиненко І.А. Покарання в праві держав Стародавнього світу. Харків: ФОП Панов А.М., 2019. 252 с. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/3518>.

47. Логвиненко Є.С., Логвиненко І.А. Розуміння покарання в філософських і політико-правових ученнях Стародавнього Китаю. *Право і безпека.* 2019. № 1 (72). С. 65-71. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.1.08>

48. Лук'янов Д.В. Ісламське право: ознаки та тенденції розвитку. *Порівняльно-аналітичне право.* 2013. № 3-2. С. 40–43. URL: http://www.pap.in.ua/3-2_2013/1/Lukianov%20D.V.pdf.

49. Маймескулов Л., Тихоненков Д., Россіхін В. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2013. 520 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1232560/>.

50. Майор О. Становлення німецького федералізму: політико правові та історичні аспекти. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2014. Вип. 5. С. 79–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2014_5_11.

51. Макачук В. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. К.: Атіка, 2019. 624 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/%D0%86/%D0%86%D1%81%.pdf>.

52. Мальська М. Основи європейської інтеграції. Київ, ЦУЛ, 2015. 320 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk801386.pdf>.

53. Матвеєва Т. Державний лад і право Давніх Афін. Форум права. 2014. № 1. С. 350–361. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2014_1_62.

54. Мустафін О. Справжня історія пізнього Нового часу. Харків: Фоліо, 2017. 428 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/spravzhnja-istorija-pizn-ogo-novogo-chasu-1580170.html>.

55. Орленко В. Історія держави і права зарубіжних країн: посібник для підготовки до іспитів. К.: Ін Юре, 2019. 244 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Orlenko_VI/Istoria_derzhavy_i_prava_zarubizhnykh_krain

56. Ортайли І. Османи на трьох континентах. К.: Ніка-Центр, 2019. 208 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/osmani-na-tr-oh-kontinentah-2256246.html>.

57. Осадчук І. Політичний режим у Німецькій імперії (1871–1890): модель змагального авторитаризму? *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. Vol. 5. Iss. 1. С. 143-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2018_5_1_22.

58. Павлюк А. Франки ранніх Меровінгів між Pax Romana та Pax Barbarica. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2012. Вип. 22. С. 135-142. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pavliuk_Andrii/Franky_rannikh_Merovinhiv_mizh_pax_romana_ta_pax_barbarica.pdf?.

59. Павлів А. Розвиток держави й вищих представницьких органів Англії та Франції в дореволюційний період. *Віче*. 2014. № 12. С. 13-16. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4234/>.

60. Петречко О. Імператорський культ у Римі доби принципату. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Харків: Майдан, 2011. Випуск 27. Серія «Історія та географія». С. 5-15. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=relsoc_2011_2_7.

61. Петречко О. Принципат та інститут римського громадянства. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2018. Вип. XXII. С. 183-193. URL: <http://phh.dspu.edu.ua/article/view/172144>.

62. Пильгун Н. Історичний аспект формування американської правової системи. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 2. С. 62-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_2_10.

63. Політичний лад Спарти: реформи Лікурга, складання засад олігархічної держави, реформи Аріса і Клеомена. URL: <https://bookster.com.ua/politychnyj-lad-sparty-reformy-likurga-skladannya-zasad-oligarhichnoyi-derzhavy-reformy-arica-kleomena/>.

64. Попенко Я. В. Історія держави і права зарубіжних країн (Стародавній світ та доба Середньовіччя): підручник; під ред. Я. В. Попенко, В. Д. Гапотій, Є. О. Куйбіди. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 603 с. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6308/1/%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%97%D0%9A-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>.

65. Ростіанов Б. Специфіка державного будівництва в США в період громадянської війни (1861–1865 рр.). *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2015. Вип. 17. С. 41-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2015_17_5.

66. Самотуга А. 800 років Великої Хартії Вольностей: актуалізація конституційного обмеження персональної влади. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпропетровськ: ДДУВС. 2015. № 2. С.112–119. URL: https://libcc.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1739613.

67. Система державного управління Федеративної Республіки Німеччина: досвід для України / авт.-упоряд.: Ю. Ковбасюк, С. Загороднюк, П. Крайнік. К.: НАДУ, 2010. 76 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografiy/445e5564-a528-4491-94c9-db32ede303dc.pdf.

68. Система державного управління Сполучених Штатів Америки: досвід для України / уклад. Л. Примаченко. К.: НАДУ, 2011. 52 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografiy/c57ee175-3c28-4ca9-8b19-ed6e960669d3.pdf.

69. Скрипник О. Роль Сунь Ятсена в Синьхайській революції 1911–1912 рр. *Уманська старовина*. 2016. Вип. 1. С. 52-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/umanst_2016_1_12.

70. Сокурєнко В. В., Загуменна Ю.О. Дискурс щодо публічної безпеки в деяких європейських політико-правових ученнях Середньовіччя. *Вісник академії правових наук*. 2022. 29(2).2022. 82-104. DOI: [https://doi.org/10.31359/jnalsu.29\(2\).2022.82-104](https://doi.org/10.31359/jnalsu.29(2).2022.82-104).

71. Срібняк І. Утворення єдиного Італійського королівства (1848-1870). *Гетьманський альманах*. К.: Освіта, 2012. Ч.І. С. 95-107. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4363/>.

72. Статті конфедерації (1781 р.). URL: http://www.pidruchniki.com/1221060558668/pravo/statti_konfederatsiyi_1781.

73. Страхов М. Історія держави і права зарубіжних країн. Харків: Право, 2016. 416 с. URL: http://www.many-books.org/auth/4084/book/11729/strahov_mm/storya_derjavi_prava_zarubjnih_kran.
74. Стеценко Н. Деякі законодавчі акти Англіїської буржуазної революції XVII ст. стосовно переходу королівської земельної власності до держави. *Теорія та практика сучасної юриспруденції*: матеріали XIX Всеукр. наук. конф. (30 берез. 2019 р.). Харків, 2019. С. 94–95. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/16294>.
75. Титов В. Філософсько-правові погляди Томаса Джефферсона. Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2010. № 5. С. 3-12. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/3317>.
76. Тищик Б. З історії становлення американського конституціоналізму. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 60. С. 134-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2014_60_19.
77. Трофанчук Г. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 352 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk709942.pdf>.
78. Хома П. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2015. 480 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk753016.pdf>.
79. Шевченко О. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. К.: Вентурі, 2010. 255 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/606214/>.
80. Шевченко О. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 336 с. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/idp/NP-IDP-sxemu.pdf>.
81. Ширер У. Злет і падіння Третього райху. У 2 т. К.: Наш формат, 2017. URL: <https://nashformat.ua/products/zlet-i-padinnya-tretego-rajh.-istoriya-natsystskoi-nimechchyny.-tom-1-709067>.
82. Яремчук В. Історія держави і права зарубіжних країн: універсал. довід. Львів: БОНА, 2015. 400 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2421>.

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.
2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>.
3. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL: <https://ombudsman.gov.ua/>.
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. URL: <http://www.rainbow.gov.ua>.
6. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>.

